

20. Сисин Е. Франк. Українське націотворення за ранньомодерної доби: нові результати досліджень / Франк Е. Сисин. // Україна. Процеси націотворення: пер. з нім. / [упоряд. А. Каппелер]. – К. : К.І.С., 2011. – С. 81–94.
21. Сміт Д. Ентоні. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія / Ентоні Д. Сміт ; пер. Романа Фещенка. – К. : Вид-во «К.І.С.», 2004. – 168 с.
22. Сміт Д. Е. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка / Е. Д. Сміт. ; пер. Петра Тарашука. – К. : Темпора, 2010. – 312 с.
23. Смолій Валерій. Політична система українського суспільства у роки національної революції XVII ст. / В. Смолій, В. Степанков. – К. : Інститут історії України НАН України, 2008. – 120 с.
24. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Ю. Шевельов ; пер. з англ. Сергія Вакуленка, Андрія Даниленка]. – Х. : Акта, 2002. – 1054 с.
25. Яворська Г. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: мова, культура, влада / Г. Яворська. – К. ; [б. в.], 2000. – 288 с.
26. Hastings A. The Construction of Nationhood: Ethnisi, Religion and Nationalism / A. Hastings. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997.

Фарион Ирина. Новые подходы в исследовании истории статуса украинского языка (XIV–XVII вв.). История статуса украинского языка в XIV–XVII вв. – малоизвестная проблема. Это обусловлено не только колониальным статусом Украины в указанный период, но и изучением истории языка обычно в контексте ее внутренней структуры, то есть через призму фонетических и лексико-грамматических категорий. Вместо этого мы предлагаем рассмотреть историю статуса украинского (русского) языка в социолингвистическом контексте, а именно проанализировать статус языка сквозь призму связи языка и общества, языка и сознания, языка и личности в диахронии. Особое внимание сосредотачиваем на корреляции статуса языка и языкового сознания и языковой личности, а также корреляции статуса языка и культурно-этнического (национального) сознания с выделением основных понятий культурно-этнического несовпадения, частичного языково-этнического совпадения и полного языково-этнического (национального) совпадения. Такой подход позволяет реконструировать языковое сознание прошлого как первостепенную предпосылку языкового статуса.

Ключевые слова: статус украинского (русского) языка, историческая социолингвистика, диахрония, языковая личность, языковое сознание, культурно-этническое (национальное) сознание.

Farion Iryna. New Approaches in the Research of the History of Ukrainian Language Status (XIV–XVII Centuries). History of Ukrainian language status in XIV–XVII centuries is a little known issue. The reason for this is not only colonial status of Ukraine in the indicated period, but study of the language history in the context of its inner structure, that is through the prism of phonetic and lexico-grammatical categories. However we suggest considering the history of the Ukrainian (Rus'ka) language status in the sociolinguistic status, especially analyzing the language status in the light of the connection of language and society, language and consciousness, language and personality in the diachrony. We focus the particular attention on the correlation of the language status and language consciousness and language personality, also on the correlation of the language status and language and ethnic (national) consciousness with the specification of main notions of *language and ethnic divergence*, *partial language and ethnic convergence* and *full language and ethnic (national) convergence*. Such approach offers the possibility to reconstruct the language consciousness of the past as paramount conditions of the language status.

Key words: the Ukrainian (Rus'ka) language status, historical sociolinguistics, diachrony, language personality, language consciousness, language and ethnic (national) consciousness.

Стаття надійшла до редколегії
26.05.2013 р.

УДК 811.161

Тетяна Швидкова

Назви пряжі фабричного виробництва в українській мові

У статті на основі фактичного матеріалу, виявленого в різних джерелах – писемних пам'ятках, говірках, історичних та сучасних лексикографічних працях, етнографічних описах, творах класиків української літератури, – досліджено номінацію пряжі промислового виробництва в українській мові, визначено семантичні та структурно-морфологічні особливості таких лексем, як: *біль*, *гарус*, *волічка*, *заполоч*, *бомбак* тощо. У ході дослідження подано історичний коментар формування ткацької термінології, прослідковано етимологію

(лексеми *біль*, *волічка*, *заполоч* – праслов'янського походження; *гарус*, *бомбак* – запозичення з інших мов), першу писемну фіксацію та проведено системний аналіз досліджуваних слів на синхронічному та діяхронічному зрізах. Дослідження виконано на східнослов'янському мовному тлі, що дало можливість глибше проникнути в проблему й зробити ймовірні висновки.

Ключові слова: бавовняна пряжа, шерстяна пряжа, походження, лексичне значення, полісемія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Важливим завданням сучасної української науки є впорядкування термінології та номенклатури різних галузей науки і техніки. У зв'язку з цим необхідним є історичне дослідження терміносистем, оскільки воно дає можливість з'ясувати закономірності розвитку тієї чи іншої групи лексики. У нашому дослідженні ми зупинимось на окремій лексико-семантичній групі слів, пов'язаній з ткацтвом.

Основною сировиною для ткацтва на території України були вовна та волокна луб'яних культур – льону і конопель, що з давніх часів застосовувались різними народами як прядильні волокна [16, с. 30]. З другої половини XIX ст. у зв'язку з розвитком фабричної текстильної індустрії у домашньому ткацтві все більше почала поширюватись фабрична пряжа. Разом з нею увійшли в народне ткацтво нові види текстильної сировини [21, с. 32]. Внаслідок цього в українській мові поширилися іменники на позначення ткацької сировини фабричного виробництва. Це перш за все такі лексеми, як: *біль*, *гарус*, *волічка*, *заполоч*, *бомбак* тощо. Лексична скарбниця української мови поповнилась за рахунок переосмислення, контамінації слів праслов'янського походження, а також за рахунок запозичень з інших мов.

Відомості про назви пряжі промислового виробництва, фіксовані давніми пам'ятками, історичними та сучасними лексикографічними працями, є важливими для вивчення історії української мови та культури. В україністиці актуальним є вивчення окремих лексико-семантичних груп слів, адже семантична реконструкція лексичних одиниць – один із фундаментальних напрямів історико-лексикологічних досліджень.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Чималий внесок у вивчення даної проблематики зробили головним чином етнографи. Дослідження українських етнографів, зокрема, С. Сидорович «До історії народного ткацтва на західноукраїнських землях XIV-XVIII ст.», О. Никорак «Сучасні художні тканини Українських Карпат», О. Боряк «Ткацтво в обрядах та віруваннях українців (середина XIX – початок XX ст.)», є цінним джерелом вивчення ткацької термінології.

Назви текстильної сировини, відбиті багатьма українськими говірками, досить повно розкриті у працях з діалектології (Й. Дзедзелівський, Л. Терешко, М. Безкишкіна, А. Бодник, Н. Венжинович, І. Ніколаєнко).

У статті ставимо за мету простежити формування назв пряжі промислового виробництва в українській мові. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: прослідкувати етимологію досліджуваних слів, першу писемну фіксацію, провести системний аналіз та з'ясувати семантичні особливості розвитку зазначених найменувань. Розглянемо їх.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Біль. Іменник *біль* «вищої якості біла бавовняна фабрична пряжа, яка використовується для піткання при узорному тканні» [30, с. 51] праслов'янського походження (псл. *bělъ), – утворений за допомогою суф. -j- (що має функцію збірності) від прикметника *bělъ (очевидно, з *běl- як результату подовження ě в давнішому *běl- або з *bhoilos<*bholi□os) [8, I, с. 195–196; 32, вип. 2, с. 84–85].

Слово бĕль зафіксоване в пам'ятках ранньої писемності періоду Київської Русі, проте існують суперечності щодо визначення його семантики. Так, наприклад, укладачі «Словаря древнерусского языка (XI – XIV вв.)» [22, I, с. 363–364] у Київському та Галицько-Волинському літописах трактують це слово як «біляче хутро» (І. І. Срезневським словникова стаття бĕль (жін. р.) ілюструється взагалі без пояснення семантики [27, I, с. 219]): И повелѣ Володимеръ метати паволокѣ, фодудю и орничѣ, бĕль люде (м). На нашу думку, в цьому випадку вживання (поряд із паволока «коштовна тканина», фодуди" «виткана золотом тканина») слово бĕль є назвою «білої тканини».

Спеціалізоване значення іменника бĕль (фон. в. бель, бĕль) уточнюється лексикографами, починаючи з другої половини XVI ст. У староукраїнських пам'ятках спостерігаємо явище термінологічної полісемії: 1. «біла тканина»: багр#ница, бĕль (1596 р.) [12, с. 32]; 2. «біла пряжа для

мережива»: В котором, деи, возе моемú бѣло п#(т) поставо(в) су(к)на мура(в)ского, бе(л), желѣзо бѣлое (1564 р.); И онѣе закопали, ... хустѣ белѣе, едвабемъ и бѣлю шитѣе (1625 р.) [26, вип. 3, с. 151].

Під кінець XIX ст. на території України бавовняна пряжа набула в народному ткацтві значного розповсюдження. Її привозили у нефарбованому вигляді і в такому стані використовували як допоміжний матеріал на піткання при виготовленні полотна. У кольорових тканинах вона поєднувалась з більш цінною лляною або вовняною кольоровою пряжею [21, с. 32]. Тому з кінця XIX ст. лексему *біль* (h змінюється на i) зі значеннями «біла бавовняна пряжа для узорних орнаментів»; «білі нитки для шиття» широко фіксують численні українські джерела: лексикографічні та етнографічні розвідки, ділові документи тощо [23, с. 15; 10, с. 271; 4, I, с. 67]. *Біль* як назва «білих ниток та білої пряжі» закріпилося і в сучасній українській літературній мові [25, I, с. 186].

Часто вживане досліджуване слово в українських говірках, оскільки білу бавовняну пряжу фабричного виробництва використовували в багатьох регіонах України для оброблення візерункових рушників і скатерок (Київ., Полт., Поліс.) [29, с. 224, 233; 2, с. 34; 3, с. 194].

Назву білої лляної пряжі знаходимо і в говорах російської мови – *бель* (у рос. м. h замінився e) [5, I, с. 155–160; 24, вип. 2, с. 234–236] (пор. блр. *бель* «біла фарба» [32, вип. 2, с. 84–85]).

Крім лексеми *біль*, у діалектному мовленні української мови поширені й інші назви (суфіксальні деривати): *білєць* (*більця* – множинна форма) (Поділ., Бойк., Одещ.) [20, с. 141; 17, I, с. 56; 15, с. 73]; *біленіця*, *білінá*, *більця* (Карп.) [16, с. 218], *білинíна* (Бук.) [14, вип. 1, с. 29].

Гарус. Одним із видів ткацької сировини промислового виробництва є *гарус* – «кручена біла або кольорова шерстяна пряжа» [30, с. 74]. Слово *гарус*, відоме в рос. (*гáрус*, діал. *гáрась*) та блр. (*гáрус*) мовах, – запозичення з польської мови; пол. ст. *harasz* «рід вовняної тканини», *harus*, *arus*, ст. діал. *haras*, *aras*, очевидно, походить від свн. *Harraz* (пізніше *Harras* і нвн. *Aras*), назви міста Аррас у Північній Франції, звідки ця тканина походила [8, I, с. 478].

Уперше засвідчене в давніх українських пам'ятках зі значенням «кольорова вовняна пряжа» з кінця XVI ст.: От штуки *гарусу* грошей десят (1568–1573 рр.) [26, вип. 6, с. 193]. Ймовірно, іменник *гарус* був запозичений раніше, оскільки знаходимо фіксації похідного прикметника *гарусовий* ««зроблений з гарусу», датовані XV ст.: Ризи *гарусовии* бурнатнии (1494 р.) [11, с. 510–511]. Крім того, у цей період (XV ст.) згадується ще *харсь* «рід вовняної тканини»: И от *харса*... щобы платили... мыто (1460 р.) [28, с. 111]. Очевидно, що *харс* – також запозичення з пол. ст. *harasz*.

Протягом наступних XVII – XVIII ст.ст. у староукраїнській писемності широко представлені іменник *гарус* (фон. в. *гарас* – з пол. діал. *haras*, *aras*) та його прикметниковий дериват *гарусовий* (відповідно, фон. в. *гарасовий*). Починаючи з XVII ст., слово *гарус* фіксується як багатозначне. До спеціалізованого значення «вовняна сукана кольорова пряжа»: Куплено *гарусу* на листьви (1737 р.) [6, с. 87] додається вторинне переносне значення «вовняна тканина»: Стихарь поддіаконский *гарасу* пѣстрого (1619 р.) [11, с. 509].

Іменник *гарус*, а також прикметникові похідні *гáрусний*, *гáрусовий* (словотв. в.) «зроблений з гарусу» увійшли до складу української літературної мови, причому *гарус* зберіг термінологічну полісемічність [25, II, с. 36].

У діалектному мовленні загальноприйнятими є назви *гáрус* (Полт.) [2, с. 34] і *гáрас* (Гуц.) [18, с. 33]. В окремих регіонах України функціонують суфіксальні похідні від *гарус* (*гарас*) на позначення ткацьких виробів: *гарусóк*, *гáруска* (зменш.) «хустка з білої або кольорової тканини» (Поліс.) [13, с. 53]; *гарасíнка* «вовняна однотонна хустка з гірляндами квітів на кінцях» (Закарп.) [30, с. 74]; *гарасівка* (*гарасівка*) «вузька червона вовняна стрічка, якою зав'язують сорочки, прикрашають капелюхи, або підв'язують коси» (Бойк., Гуц., Под.) [17, I, с. 161; 18, с. 33; 30, с. 74]. Лексема *гарасівка* «стрічка з гарусу» активно рееструвалася в лексикографічних працях XIX – поч. XX ст.ст. [9, I, с. 137; 4, I, с. 272], проте залишилась у пасивному складі української мови.

У російських говірках, крім суфіксальних дериватів із значенням ткацьких виробів: *гáрусинка*, *гарусóчек* [24, вип. 6, с. 147–148], зустрічаємо утворення на позначення особи (чоловіка), який торгує гарусом: *гáрусник* [5, I, с. 354–355]. Уживання в українській мові відповідної лексеми не знаходимо.

Волічка. *Волічка* «нитки високоякісної вовни промислового виробництва» – абсолютний синонім до слова *гарус* [19, с. 71]. На відміну від запозиченої з польської мови назви *гарус*, *волічка* походить від псл. **velkti* «волокти, тягти» [8, I, с. 420].

Перші фіксації припадають на кінець XVI ст.: *влочка (волочка)* «вовняні нитки, волічка» (пор. п. włoczka): Побра(но)... *влочки* чотыры фунты за которую да(л) три золоты(х) (1573 р.); Моше(и) лазарови(ч) губа(р)... ме(л)... *вло(ч)ки* фу(нт) (1583 р.) [26, вип. 4, с. 113].

Зі значенням «вовняні нитки для вишивання, гарус» документують іменник *волічка* лексикографи у XIX – поч. XX ст.ст. [7, с. 65; 4, I, с. 250]. Збереглося це значення і в сучасній українській літературній мові: На... тонкій шерстяній тканині... вишивають... тонкою шерстяною ниткою, так званою *волічкою* (Українська народна художня вишивка, 1958 р.) [25, I, с. 727].

Фабрична вовняна пряжа *волічка* широко використовувалась в народному ткацтві, оскільки вона значно тонша і м'якша від пряжі, виготовленої в домашніх умовах. З неї ткали святкові запаски, опинки або поєднували з лляною, конопляною і бавовняною пряжею в орнаментальних смугах рушників, скатертин, наволочок тощо [16, с. 36]. Тому назва *волічка* (фон. в. *волóчка, вулічка*) поширена на всій території України (Поділ., Бойк., Карп., Одещ., Бук.) [20, с. 141; 1, с. 60; 16, с. 218; 15, с. 75; 14, вип. 1, с. 75].

Запoлoч. У великій кількості завозилася на Україну кольорова бавовняна пряжа хімічного фарбування – *зáпoлoч* [21, с. 33].

Зáпoлoч «кольорові бавовняні нитки для вишивання»; – очевидно, результат контамінації слів *за-волоч-і* діал. «заволокти», тобто «вкрити (полотно нитками)» і *поволóка* «серпанок» (похідні від псл. *velkti «волокти, тягти» [8, I, с. 420]) – **заповолоч* з наступною гаплогологією третього складу [8, II, с. 236-237]. Отже, *волічка* і *запoлoч* – етимологічно споріднені слова.

Назва бавовняних ниток, пофарбованих у червоний і синій кольори, – *запoлoч* зустрічається в діаріушах (приватних щоденниках) XVIII ст.: *Запoлoчи* 100 окъ (1724 р.) [31, с. 164], а також у лексикографічних [23, с. 84; 10, с. 334] та етнографічних працях XIX – поч. XX ст.: Шила-пошила три шириночки... третю пошила та *запoлoччю* (записано П. П. Чубинським) [4, II, с. 83]. Збереглося це слово і в сучасній українській літературній мові [25, III, 272].

На території України настільки активно побутувала *запoлoч*, що в 60-70-х роках XX ст. бавовняна пряжа майже повністю витіснила домашню лляну і особливо конопляну [16, с. 36]. У народному середовищі слово *запoлoч* є широко розповсюдженим (Поділ., Поліс., Київ., Бойк., Гуц.) [20, с. 141; 3, с. 212; 29, с. 224, 236; 17, I, с. 282; 18, с. 63]. У східних районах Карпат кольорову бавовняну пряжу теж називають *запoлoч*, а в західних – *пáмут, пáмoть* [16, с. 219], звідси похідний прикметник – *пáмутóве (полотно)* (Закарп.) [30, с. 300], який вказує на те, з яких ниток виготовлене полотно. *Пáмoтa* «бавовна» [9, II, с. 599] (*пáмут, пáмoть*) – очевидно, запозичення з угорської мови (уг. pamut «тс.») [8, IV, с. 271].

Назви бавовняних кольорових ниток функціонують в рос. (*зáпoлoчь*) [24, вип. 10, с. 340] та блр. говірках (*зáпaлaч, зáблyць, зáбoлoць*) [3, с. 212].

Бомбак. Слово *бóмбáк* – «фабрична пряжа, використовувана для домотканого полотна» (відоме в рос. *бóмба* «старовинна шерстяна тканина» [5, I, с. 116] та в пол. *bombak* «сорт полотна») – запозичення із східнороманських і польської (з початковим наголосом) мов [8, I, с. 228].

На сучасному етапі розвитку української мови лексична одиниця *бомбак*, а також суфіксальний дериват *бомбакóвий* «бавовняний» презентують її периферію, функціонуючи лише в діалектному мовленні: Зробивши в хаті лад, Маріора перед дзеркалом обсмикнула рівні широкі рукави тонкої *бомбакової* сорочки (М. Коцюбинський) [25, I, с. 216].

Бомбак – це перш за все нефарбована бавовняна пряжа жовтуватого кольору. Її використовували частіше на піткання, оскільки вона поступалася по міцності лляній і конопляній пряжі [16, с. 35]. В українських говірках слово *бóмбáк* (фон. вар. – *бамбáк, бумбáк*; словотв. вар. – *бак*) відзначається термінологічною багатозначністю: 1. «фабричні бавовняні нитки» (Карп., Бук., Поділ., Одещ.) [16, с. 218; 14, вип. 1, с. 35; 20, с. 141; 15, с. 73]; 2. «полотно» (Поділ.) [20, с. 141; 30, с. 293].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналіз назв пряжі фабричного виробництва дає можливість зробити висновки, що більшість проаналізованих лексичних одиниць успадковані з праслов'янської мови, окремі з них запозичені з польської та угорської мов. Зазначені лексеми, маючи загалом діалектний характер, поширені в багатьох місцевостях України, фіксовані діалектологічними словниками, є нормою сучасної української літературної мови, за винятком слова *бомбак*, що представляє її периферію.

Результати аналізу назв пряжі промислового виробництва слугуватимуть подальшому вивченню специфіки формування і становлення ткацької лексики в сучасній українській літературній мові.

Джерела та література

1. Бодник А. А. Сукнарство Бойківщини / А. А. Бодник // Народна творчість та етнографія. – 1978. – № 3. – С. 59–62.
2. Василенко В. И. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии / В. И. Василенко // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Харьков, 1902. – Т. 13. – 80 с.
3. Владимирская Н. Г. Полесская терминология ткачества / Н. Г. Владимирская. // Лексика Полесья : материалы для полесского диалектного словаря. – М. : Наука, 1968. – С. 193–280.
4. Грінченко Б. Д. Словарь української мови [репр. вид.] : у 4 т. / Б. Д. Грінченко. – К. : Лексикон, 1996.
5. Даль В. Толковый словарь живаго великорусскаго языка : в 4 т. / В. Даль. – СПб. – М. : Издание книгопродавца-типографа М. О. Вольфа, 1880–1882.
6. Дневник генерального хорузжего Николая Ханенка (1727–1753 гг.) / [под ред. Ал. Лазаревского]. – К., 1884. – 584 с.
7. Дубровський В. Словник московсько-український / В. Дубровський. – К. : Рідна мова, 1918. – 542 с.
8. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К. : Наукова думка, 1982–2012.
9. Желехівський С. Малорусько-німецький словар : у 2 т. / С. Желехівський, С. Недільський. – Львів, 1886.
10. Закревский Н. В. Старосветский бандуриста : Словарь малороссийских идиомов : кн. III / Н. В. Закревский. – Москва, 1861. – С. 247–628.
11. Историчний словник українського язика : т. I. вип. 1–2. / [за ред. Є. Тимченка]. – Х., К. – 1930–1932.
12. Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская / [підг. текстів пам'яток і вступ. статті В. В. Німчука]. – К. : Наукова думка, 1964. – 203 с.
13. Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наукова думка, 1974. – 260 с.
14. Матеріали до словника буковинських говірок : навчальний посібник : вип. 1–6. – Чернівці, 1971–1979.
15. Мельничук О. С. Словник специфічної лексики говірки с. Писарівки Кодимського району Одеської області: вип. 2. / О. С. Мельничук. // Лексикографічний бюлетень. – К., 1952. – С. 67–98.
16. Никорак О. І. Сучасні художні тканини Українських Карпат / О. І. Никорак. – К. : Наукова думка, 1988. – 224 с.
17. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984.
18. Піпаш Ю. О. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас. – Ужгород. : [б. в.], 2005. – 266 с.
19. Російсько-український науково-технічний словник / [уклад. В. Перхач, Б. Кінаш; наук. ред. В. Перхач]. – Львів, 1997. – 453 с.
20. Свидзинский В. Е. Ткацкий промысел в Подольской губернии // Кустарные промыслы Подольской губернии. – К. : [б. и.], 1916. – С. 119–181.
21. Сидорович С. Й. Художня тканина західних областей УРСР / С. Й. Сидорович. – К. : Наукова думка, 1979. – 153 с.
22. Словарь древнерусского языка (XI – XIV вв.) : в 10 т. / [под. ред. Р. И. Аванесова]. – М. : Русский язык, 1988–2008. – Т. I–VIII.
23. Словарь живого, народного, письменного и актового языка русских южан Российской и Австро-Венгерской империи / [состав. Фортунат Пискунов]. – К. : Типография Е. Я. Федорова, 1882. – 304 с.
24. Словарь русских народных говоров : вып. 1–43. – М.–Л. : Наука, 1965–2010.
25. Словник української мови : у 11 т. / [гол. ред. І. К. Білодід]. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
26. Словник української мови XVI–п.п. XVII ст. : вип. 1–11. / [відп. ред. Д. Г. Гринчишин]. – Львів, 1994–2004.
27. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка [репр. изд.] : Т. I–III / И. И. Срезневский. – М. : [б. и.], 1989.
28. Українські грамоти XV ст. / [підгот. тексту, вступ. стаття і комент. В. М. Русанівського]. – К. : Наукова думка, 1965. – 163 с.
29. Чернышев Г. А. Ткацкий промысел в Киевском, Каневском, Липецком и Таращанском уездах Киевской губернии / Г. А. Чернышев // Кустарная промышленность в Киевской губернии. – К. : [б. и.], 1912. – С. 201–251.
30. Шевченко Є. І. Українська народна тканина : словник народної термінології / Є. І. Шевченко. – К. : Артанія, 1999. – 412 с.
31. Щоденник Я. А. Марковича : ч. 1–3. Дневник генерального подскарбья Якова Марковича (1717–1734) / [под ред. Ал. Лазаревского]. – К. : [б. в.], 1893–1897; ч. 4–5. Дневник Якова Марковича (1735–1740) / [вид. В. Модзалевський]. – Київ, Львів : [б. в.], 1913.
32. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд : вып. 1–32 / [под ред. О. Н. Трубачева]. – М. : [б. в.], 1974–2005.

Швидкова Татьяна Названия пряжи фабричного производства в украинском языке. В статье на основе фактического материала, выявленного в различных источниках – письменных памятниках, говорах, исторических и современных лексикографических трудах, произведениях классиков украинской литературы, – исследовано номинацию пряжи промышленного производства в украинском языке, определено семантические и структурно-морфологические особенности таких лексем, как: *бель, гарус, воличка, заполоч, бомбак* и др. В процессе исследования подано исторический комментарий о формировании ткацкой терминологии; определено этимологию (лексемы *бель, воличка, заполоч* – праславянского происхождения; *гарус, бомбак* – заимствования с других языков), первую письменную фиксацию и проведено системный анализ исследуемых слов на синхроническом и диахроническом срезах. Исследование выполнено на восточнославянском языковом фоне, что дало возможность глубже проникнуть в проблему и сделать выводы.

Ключевые слова: хлопчатобумажная пряжа, шерстяная пряжа, происхождение, лексическое значение, полисемия.

Shvydkova Tetiana. The Names of the Manufactured Yarn in the Ukrainian language. The article deals with the research of the nomination of the manufactured yarn in the Ukrainian language, the semantic and structural-morphological peculiarities of lexical units such as *pain, garus, volichka, zapoloch, bombak* and others on the basis of the facts, found in different sources - written monuments, dialects, historical and modern lexicographical works, ethnographic descriptions, the classics of Ukrainian literature. The research resulted in the historical commentary of the weaving terminology formation, the etymology of some lexical units has been studied (*pain, volichka, zapoloch* are of Proto-Slavic origin; *garus, bombak* are the borrowings from other languages), the first written record and the systematic analysis of the studied words on the synchronous and diachronic levels have been carried out. The research has been performed on the East-Slavic linguistic background, which enabled making deeper insight into the problem and drawing the plausible conclusions.

Keywords: cotton yarn, wool yarn, origin, lexical meaning, polysemy.

Стаття надійшла до редколегії
29.05.2013 р.

УДК 81.373.611

Світлана Шестакова

Поляризація поглядів у мовознавстві на явище семантичної деривації

Статтю присвячено вивченню лексико-семантичного способу словотвору як одного з основних способів поповнення номінативних засобів мови, визначено його місце в системі способів словотвору сучасної української літературної мови, наведено та проаналізовано погляди відомих мовознавців на цей спосіб творення слів, зазначено різні терміни, вживані в мовознавстві, запропоновано єдиний термін на позначення цього способу, визначено сутність лексико-семантичного способу словотвору, який призводить і до появи як нового слова, тобто до формування та розвитку омонімії, і до появи в слова семантично похідних значень, тобто до процесу розширення семантичного обсягу слова, що призводить до полісемії. Формантом при лексико-семантичному способі словотвору запропоновано вважати зміну семантики слів.

Ключові слова: лексико-семантичний спосіб словотвору, лексико-семантична деривація, полісемія, омонімія, мотивоване, основа-мотиватор.

Постановка наукової проблеми та її значення. Лексико-семантичний спосіб словотвору (далі – ЛССС) як один зі шляхів розвитку та збагачення словникового складу мови вже тривалий час привертає до себе увагу вчених, проте залишається найменш вивченим і найбільш дискусійним.

Мовознавці приділяють увагу різним аспектам ЛССС, зокрема його місцю в системі способів творення слів, у системі семасіології, вивчають його зв'язок із лексико-семантичним варіюванням і полісемією, причини виникнення і типи ЛССС, регулярність ЛССС, його існування в різних лексико-семантичних групах.

При цьому, незважаючи на значну кількість вітчизняних і зарубіжних наукових робіт, єдиної думки щодо визначення ЛССС немає.